

La confraria de la Mare de Déu de l'Assumpció. Exemple destacat del món confrare manacorí en època moderna

Albert Carvajal Mesquida, Antoni Gomila Grimalt

Introducció

El suggestiu títol amb què es convoquen les VII Jornades d'Estudis Locals de la nostra ciutat, *Manacor: art i societat*, ens ha mogut a investigar sobre la que va ser per espai de quasi quatre-cents anys una de les associacions de fidels més important i amb major repercussió de la vila: la confraria de la Mare de Déu de l'Assumpció. Es pot afirmar que, a més de la seva gran labor social i assistencial cap als confreres més necessitats, aquesta desconeguda institució conformà al llarg del segle XVIII l'eix entorn del qual giraren no només el món festiu local sinó també les poques manifestacions culturals d'un Manacor mancat d'inversions públiques i de capacitat econòmica per dur-les endavant.

La majoria d'estudiosos coincideixen a l'hora d'assenyalar que una confraria és una agrupació voluntària de fidels (preferentment laics) units per complir uns objectius socials, caritatius, pietosos, penitencials i festius d'acord a unes normes per al seu govern i amb una jerarquia interna plenament respectada per tots els seus membres. En els seus orígens, la finalitat principal de qualsevol confraria era la de promoure la manera de viure de tot bon cristià a través de les seves obres, ja fossin de promoció del culte o de caritat cap al proïsme. Malgrat la rígida societat en què es formaren, tengueren capacitat d'autogestió, de manera que podien exigir quotes, demanar almoines, rebre llegats i invertir els seus fons d'acord amb les finalitats per a les quals havien estat creades.

Per a l'historiador, més enllà de la seva evolució al llarg dels segles, la vivència confraternal és un aspecte d'obligada referència per entendre no només els comportaments religiosos de la població, sinó també els seus mecanismes de preparació per afrontar les dificultats que li plantejava una societat canviant.

És interessant observar com al voltant de les confraries es va forjar l'oposició entre la cultura oficial i la popular, la mentalitat il·lustrada i la més tradicional d'Església. El seu caràcter d'ens eclèctic, entre allò terrenal i allò espiritual, és un dels seus majors atractius.

En l'afany de fer conèixer el naixement i l'evolució de la confraria manacorina de l'Assumpció, estructuram la comunicació en dos grans blocs. En el primer, pretenem apropar el món de les confraries des del seus orígens fins a la seva decadència, passant per l'estructura interna que les caracteritzava i les normatives eclesiàstiques que les regien, fent especial èmfasi en els moviments econòmics que generaren i que conformen actualment la font documental més important per al seu estudi. En el segon apartat, ens centram de ple en la confraria manacorina de l'Assumpció a partir de la bibliografia existent i del seu llibre de comptes conservat a l'Arxiu de la Parròquia dels Dolors, on es resumeix el tarannà de l'associació entre 1699 i 1813, la seva època de major prosperitat i d'incidència social.

Aproximació a les confraries religioses. La seva perspectiva social i econòmica

De l'apogeu a la prohibició

A mig camí entre el món civil i l'eclesiàstic, les confraries han constituït tradicionalment una de les formes d'associacionisme més usades en la història de l'Església. Hi ha qui creu que els seus orígens es remunten a l'època de la reconquesta peninsular, quan nasqueren les primeres confraries militars. Altres els situen en les corporacions d'ofici romanes. El cert és, però, que en un món rural en ascens les confraries varen ser un dels principals instruments culturitzants d'una Església que volia arribar i governar a tots els seus fidels i lluitava constantment contra les pràctiques profanes i supersticioses. Si per a l'Església la confraria havia de servir per evitar l'heretgia, organitzar el culte i suplir algunes mancances formatives, l'Estat va intentar, des dels mateixos orígens del fenomen, controlar el malbaratament, la ganduleria i els excessos que es feien en nom seu i, molt en particular, evitar la rebel·lia i la descentralització. Aquests desitjos de control es remunten a l'edat mitjana. Ja des del segle XIII apareix reflectida en els concilis provincials de les esglésies hispanes la necessitat que les confraries comptassin amb l'oportuna aprovació episcopal, encara que mai no varen arribar a aplicar mecanismes de control total. No obstant això, si no hi va haver aquests mecanismes, sí que va existir una preocupació per controlar

l'espontaneïtat en el seu naixement. Per això, en cap moment les confraries no varen existir amb autonomia plena respecte de l'Església ni l'Estat, ni tan sols del poder local. Aquesta postura canvià al llarg dels segles XV i XVI, quan es produí la seva gran expansió fins a convertir-se en un dels principals exponents del sentir religiós de l'edat moderna. Les confraries s'erigien normalment sota l'advocació d'un sant (que era el seu patró) i cuidaven d'una capella en el temple parroquial per al major lluïment dels oficis que sufragaven. Solien ser ben acollides per les parròquies ja que contribuïen tant a la cura dels ornaments del temple com a la celebració del culte diví, cooperant amb les seves almoines a les despeses de la fàbrica parroquial.

Al llarg de la primera meitat del segle XVIII es mantingué aquesta pujança arreu de tota la geografia espanyola. Les dificultats, però, es començaren a viure els darrers anys d'aquella centúria com a conseqüència del distanciament protagonitzat per moltes confraries del seu esperit primitiu (religiós i assistencial) i la progressiva transformació en associacions simplement festives. Precisament, les cada vegada més habituals demostracions religioses i profanes (juntament amb l'ostentació i l'espectacularitat) eren contràries a la ideologia imperant de la Il·lustració. L'Estat inicià una política de reforma per considerar-les l'expressió més palpable de la religiositat popular. En contraposició, el poble les veia com un suport espiritual i una ocasió immillorable per poder gaudir de les celebracions lúdiques durant la festivitat del seu patró. Quant a la intervenció dels governs il·lustrats per reformar les confraries, l'objectiu darrer que perseguïen era canalitzar i sotmetre a la jurisdicció civil un fenomen associatiu que es trobava estès per tots els nuclis poblacionals espanyols i tenia com a seu principal la institució parroquial. Les primeres actuacions governamentals varen tenir lloc durant el regnat de Ferran VI i es caracteritzaren per la delimitació geogràfica, ja que foren d'aplicació específica per a la vila de Madrid. Ara bé, hi ha unanimitat entre els estudiosos a l'hora d'afirmar que el detonant de la reforma que promogué el govern il·lustrat contra les confraries foren les denúncies rebudes del prelat de Ciudad Rodrigo el 1768 a causa dels abusos protagonitzats per diverses confraries de la seva diòcesi. Aquests abusos se centraven fonamentalment en les excessives despeses que originaven, en l'existència d'incompatibilitats amb les noves tendències religioses (que no eren partidàries de la sumptuositat ni dels rituals barrocs) i en considerar-les un fre al desenvolupament industrial. Aleshores, tant el president del Consell de Castella, el comte d'Aranda, com els seus fiscals Campomanes i Floridablanca, emeteren tesis favorables a la reforma de les confraries. Fruit d'aquesta política és l'Expedient General de Confraries que culmina en la Reial Resolució de 17 de març de 1784, per la qual queden abolides les confraries gremials i les mancades d'aprovació reial i eclesiàstica.

Les confraries amb autorització eclesiàstica s'havien d'extingir llevat que aconseguissin l'aprovació reial, i estaven obligades a presentar nous estatuts davant el Consell de Castella per a la seva continuïtat. L'aplicació de l'esmentada Resolució va ser desigual i limitada ja que depengué de "l'interès" de les autoritats locals en aquesta matèria, en sintonia amb la jerarquia eclesiàstica. Per tant, al segle XIX és evident la decadència de les confraries, que ja no tenen ni l'esplendor ni l'arrelament popular d'èpoques anteriors, en una societat en què la mentalitat religiosa era molt més liberal i sobre la qual l'Església havia perdut bona part del seu poder.

Els objectius fundacionals

És evident que, des del punt de vista de l'Església, les confraries varen ser dissenyades per transmetre la doctrina cristiana mitjançant la presència social i l'exaltació religiosa. Per aquest motiu, els confreres participaven activament en els cultes bàsics de l'església: baptismes, misses, processons i, especialment, en la celebració religiosa de l'advocació sota la qual es trobava la confraria. A més, com a associacions, generalment realitzaven pràctiques benèfiques i assistencials per atendre una societat que estava totalment desprotegida, per part de l'Estat, en situacions com la viduïtat, l'orfanat o la malaltia, entre d'altres. Aquesta realitat social ocasionava que la major part del poble visqués dins dels límits de la pobresa més absoluta. Tot plegat agreujat per situacions conjunturals extremes que es produïen amb gran freqüència: guerres, males collites, epidèmies, increments de les càrregues tributàries... Aquestes pràctiques assistencials són considerades l'origen de les actuals associacions de socors mutus. Es tractava d'una caritat dins el si de la mateixa confraria: auxili per malaltia, accident, invalidesa, vellesa, atur o defunció, entre d'altres. Tot justificat pel pensament cristià basat en el fet que hi ha una vida després de la mort i que per assolir-la cal morir en la gràcia de Déu fent obres justes. Així, el confrere s'assegurava un enterrament digne i un cert nombre de misses per al sufragi de la seva ànima.

Classificació

Ja hem assenyalat que les confraries sorgeixen com a conseqüència d'un esperit espontani d'associació, i són diversos els motius que les impulsen a seguir: el religiós, el benèfic i fins i tot el professional. En atenció a cadascun d'aquests justificants, se'n pot fer una primera i senzilla classificació: les simplement religioses, les religioses i benèfiques i les gremials. Les primeres són agrupacions de fidels que varen sorgir durant la baixa edat mitjana per donar resposta a les necessitats espirituals i devocionals de la societat de l'època. Si a les confraries

religioses se'ls afegeixen tasques assistencials com l'ajuda a persones pobres i malaltes, manteniment d'hospitals, enterraments de pobres i malalts, etc. estam davant les confraries religioses i benèfiques. I, finalment, les confraries gremials, sense abandonar la dimensió religiosa, són associacions de treballadors d'un mateix o de diferent ofici que tenen la seva estructura administrativa i jurídica.

La normativa reguladora

El Concili de Trento (1545-1563), que va confirmar la institució parroquial com a unitat bàsica de l'organització de la feligresia i va elaborar tot un seguit de normes encaminades a restablir la disciplina eclesiàstica, no va prestar especial atenció al món confrare. De la normativa emanada del Concili, únicament se'n va fer esment directe a la sessió XXII, celebrada en temps de Pius IV i dedicada al Sacrifici Eucarístic. S'intentà materialitzar la preocupació tridentina de deixar les confraries sota el control del prelat de la diòcesi a través dels sínodes i les visites que periòdicament realitzava a les parròquies. Es recollia igualment l'obligació de l'administrador dels béns de la confraria de retre comptes anualment davant del bisbe. En els sínodes celebrats a cada diòcesi amb posterioritat al Concili de Trento es legislà amb més detall aquesta forma d'associació i es materialitzaren les normes tridentines assenyalades, principalment pel que fa a la rendició de comptes i al control de les confraries. Per al cas de la parròquia de Manacor, sabem que durant les visites pastorals s'inspeccionaven totes aquelles institucions creades entorn a la parròquia, entre les quals es trobaven l'hospital de la vila i les confraries. Fruit d'aquestes visites aparegueren els anomenats "mandats de visita", alguns específics de les confraries; els més rellevants eren els de caire econòmic i comptable.

Els estatuts

Totes les confraries compten amb unes regles internes, estatuts, ordenances o constitucions, generalment aprovades pel prelat de la diòcesi a la qual corresponen, que estableixen tant la seva organització bàsica com les normes de funcionament. Pel que fa a l'estructura orgànica de les confraries, val a dir que es caracteritza pel fet que a totes apareix una autoritat, un cos deliberant i un règim administratiu i financer per assegurar-ne la pervivència. En els estatuts es regulen tant els drets com els deures dels confreres, els quals restaven obligats a complir al més fidelment possible les seves obligacions, ja que incórrer en falta equivalia a l'expulsió de l'associació. Els deures més comuns eren:

1. El pagament anual de les quotes que havien d'aportar al fons comú, no no-

més l'almoina d'entrada sinó també les quantitats que s'haguessin de lliurar periòdicament o de manera extraordinària.

2. L'assistència als associats necessitats.
3. L'acompanyament al lloc de descans etern del germà confrare difunt.
4. La concurrència a les festivitats del patró de la confraria.

Per la seva banda, entre els drets més freqüents dels confreres s'ha de destacar:

1. Participar en el culte diví en lloc preferent.
2. Rebre assistència material i espiritual en moments de necessitat.
3. Comptar amb un nombre de misses i indulgències a l'hora de la mort en sufragi de la seva ànima.

La redacció dels estatuts corresponia als membres de la pròpia confraria i necessitaven l'aprovació del bisbe o persona delegada, el qual estava facultat per corregir tot el que consideràs necessari abans de donar-ne la conformitat.

Els administradors

Els sobreposats o obrers de la confraria (coneguts en terminologia castellana com a *majordoms*) n'eren els encarregats de l'administració. Gaudien de la facultat d'explotar les propietats de l'associació (si en tenien); de cobrar les rendes, quotes i multes dels confreres; de realitzar tots els pagaments (acompanyats sempre del justificant corresponent) i d'avisar la resta de membres per als diferents actes que se celebrassin. Eren càrrecs força desitjats entre els confreres ja que suposaven la consecució d'un important prestigi social. Les seves funcions es presentaven clarament detallades en els estatuts de l'associació. Es renovaven anualment i els membres electes havien d'assumir el càrrec i exercir-lo de la millor forma possible. El consell o junta general de confreres es reunia com a mínim un cop a l'any a fi d'elegir mitjançant votació secreta els seus òrgans representatius. Aquest sufragi es realitzava de manera plenament democràtica.

Restaven obligats a retre comptes un cop conclòs el seu mandat anual davant els seus germans confreres o davant el prelat o visitador general de la diòcesi. A aquesta rendició de comptes havia d'anar el clavari amb el llibre dels comptes de la confraria degudament emplenat i amb els suports documentals justificatius de totes les despeses en què hagués participat.

Estructura i contingut dels comptes de la confraria

El clavari de la confraria, per poder complir amb la missió d'administrar els béns i les rendes de l'associació i donar-ne comptes de la gestió, elaborava un sistema comptable que es componia principalment d'un llibre de comptes així com de diferents quaderns auxiliars que utilitzava per justificar les entrades i sortides de la germandat. De l'estudi dels documents comptables utilitzats pels administradors de les confraries es posa de manifest que el mètode comptable més habitual era el de càrrec i data. Aquesta mena de documents s'iniciaven indicant les persones que revisen els comptes, el clavari que les havia elaborat i el període a què corresponen. A continuació, i a través del mètode ja ressenyat, es recollien les anotacions que conformaven els càrrecs. Un cop finalitzats aquests, es registraven els descàrrecs.

Els càrrecs resumeixen totes aquelles entrades que permetien a la confraria realitzar les seves activitats. Normalment, les confraries no solien tenir una gran capacitat per obtenir fons i se sustentaven exclusivament amb les quotes rebudes dels confreres, els acaptes de productes agrícoles i ramaders i les almoines de persones devotes.

D'altra banda, les partides que configuren la data reflecteixen el desglossament de tots els fons necessaris per sufragar les despeses en què incorria la confraria en el compliment de les seves activitats religioses, assistencials i lúdiques. Podríem dir que aglutinaven dos grups ben diferenciats de sortides: les sagrades i les profanes. Les primeres s'originaven amb motiu de la celebració de la part religiosa de les festes: drets parroquials per les funcions litúrgiques; sufragi pels difunts; despeses ornamentals (cera i oli principalment) i les prestacions assistencials de l'associació en realitzar activitats benèfiques. Les segones, en canvi, es corresponien amb els imports invertits en menjars i altres celebracions dels confreres (que amb el pas dels anys varen patir grans crítiques per part de les autoritats eclesiàstiques), a més de les despeses per les festes dels patrons, d'administració i les contribucions fiscals.

Els comptes es tancaven amb un balanç. En tot moment, i malgrat l'autonomia reconeguda, el bisbe era l'encarregat de vetllar per la recta administració d'uns béns que, en última instància, fins i tot l'Estat classificava com de propietat eclesiàstica. El bisbe, que a través de la seva visita i de la mediació del rector vigilava el sanejament dels comptes, era també qui autoritzava qualsevol inversió econòmica fora de l'habitual. Cal recordar que, cada vegada que es designava un nou clavari, el sortint havia de lliurar al seu successor els llibres, documents i constitucions de la confraria, a més dels ornaments i altres possessions que es trobassin sota la seva custòdia.

La confraria de l'Assumpció de Manacor

1. Primera etapa (1482-ca. 1570). Fundació de la confraria. Els estatuts

A Mallorca es documenten els capítols d'algunes confraries d'oficis durant la segona meitat del segle XIV. En són un exemple els de la confraria dels hortolans (1361), publicats íntegrament per Antoni Pons (1930). Pere Xamena i Francesc Riera (1986, 132) afirmen que el rei Joan I autoritzà l'any 1395 les associacions de menestrals que pertanguessin a un mateix ofici.

Sembla que a Manacor les primeres agrupacions nasqueren al llarg del segle XV arran de la construcció de noves capelles durant les obres d'ampliació de la primera església parroquial. Aleshores ja es té constància de confraries com la de Sant Joan, Santa Anna, Santa Llúcia o la de l'Assumpció. Ramon Rosselló (1979, 30) ens dóna notícia com devers el 1450 els esclaus manacorins s'havien organitzat formant una confraria que rebia el sobrenom dels captius. La seva patrona era la Mare de Déu d'Agost (l'Assumpció). El governador arribà a instar el batle l'any 1454 perquè els esclaus poguessin celebrar aquella diada de la millor manera possible, permetent fins i tot la participació de joglars.

Uns anys després, concretament el 20 de maig de 1482, dos dels jurats de la vila, Antoni Peretó i el notari Nicolau Crespí, s'adreçaven al bisbe Diego de Avellaneda demanant-li l'aprovació dels capítols de la nova confraria de l'Assumpció de Manacor. El pare Gaspar Munar assenyala en aquest sentit (1950, 26) que el culte del misteri de l'Assumpció, encara que ja es documenta a Mallorca al llarg del segle XIII, experimentà un gran creixement a partir del segle XIV gràcies a la singular devoció que el bisbe Berenguer Batle (1339-1349) professava a la Mare de Déu. Sota el seu mandat es prengué la determinació de celebrar a les esglésies de l'illa la festa i l'octava de l'Assumpció amb la mateixa solemnitat amb què se celebrava a la Seu la Nativitat del Senyor. Sembla que una de les primeres parròquies en tenir capella dedicada a l'Assumpta fou la de Selva en una data tan primerenca com 1356. Al segle següent naixien a les parròquies de la part forana les confraries més antigues: Sòller (1449), Costitx (1481), Manacor (1482), Valldemossa (1483), Sineu (primers anys del segle XVI) i Campos (1554). D'ençà d'aquesta darrera data gairebé a totes les parròquies de Mallorca hi havia una confraria de l'Assumpta.

Ramon Rosselló (1979, 161) publicà els capítols o estatuts presentats davant l'Ordinari per a la seva aprovació i que restaren en funcionament fins a l'agregació de la confraria a l'Arxiconfraternitat de Sant Joan de Letrà de Roma

el 5 d'octubre de 1698. En farem un resum a continuació alhora que remetem a l'obra abans referenciada per llegir-ne el text íntegre.

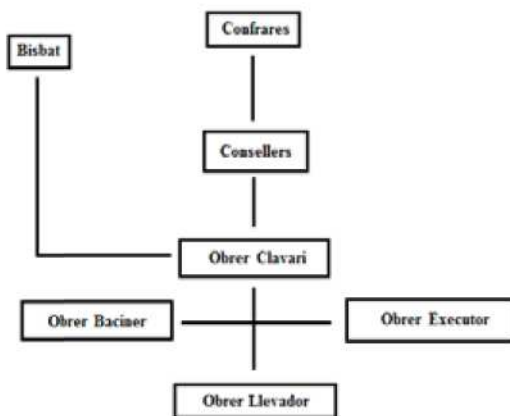
Seguint el costum de l'època, els estatuts s'inicien amb l'exposició dels motius que justificaven la creació de la nova confraria. En aquesta ocasió, els fundadors ("los honrats batle, jurats, preveras, curats, axí beneficiats com no beneficiats, e altres honrats homens e prohomens della dita vila") argumenten com l'església parroquial de Manacor havia estat fundada i edificada en honor a Jesucrist, concretament sota la invocació de la seva Sacratíssima Mare i de la seva Gloriosa Assumpció:

E per so los fundados e edificados della dita sglesia en lo retaule posat en l'altar major de aquella, so és, en la post mitjane, posaren de pint la figura e semblansa della dita verge Maria mare de Déu, demostrant quant gloriosament e ab quanta companyia de angels fonch per lo seu omnipotent Fill alt en paradís en cors e en ànima muntade e glorificade.

La confraria estaria regida i administrada per quatre obrers elegits anualment el diumenge després de la festa de Sant Miquel entre tots els seus membres. Era imprescindible que fossin "bonas personas, de bona ffama, vide e conversatio". L'obrer clavari cuidaria de dur els comptes de la confraria i de presentar-los davant el bisbe. L'obrer baciner s'encarregaria del baci amb què es recollien les almoines dins del temple i pels carrers de la vila els dies de festa. L'obrer executor hauria "en l'astiu anar per les eres e per la vila acaptar a obs della dita confrarie e ajudar en totes coses mirans a la dita confrarie". I l'obrer llevador es responsabilitzaria de cobrar les quotes anuals dels confreres. Aquesta mena de junta directiva comptaria amb l'ajuda d'un nombre indeterminat de consellers elegits entre tots els confreres, generalment persones d'edat o de posició benestant. El sistema d'elecció era plenament democràtic ja que cada confrare havia d'escriure en un rodolí (o fer escriure a qualcú si no en sabia) el nom d'aquell que volia que ocupàs cada un dels càrrecs citats. Els rodolins o cèdules es posaven dins un sac secret i, presents tots els confreres, el batle de la vila aniria traient-les d'una en una alhora que llegiria en veu alta els noms que hi trobava, i serien escrits en un full apart. "E aquels quis trobaran en més veus, hagen esser obrers per aquel any della dita confrarie e administrat cascun lo carrech de ques trobara en mes veus, bé e diligentment, a labor de Déu Omnipotent." Perquè cap confrare no pogués al·legar ignorància sobre el dia de les eleccions, s'instituí que el vicari de la parròquia hagués de fer-ho públic des de la trona durant les misses del diumenge anterior.

Els obrers baciner, llevador i executor lliurarien cada tres mesos a l'obrer clavari tot allò que havien rebut, cobrat i recaptat en nom de la confraria, que passaria a ser de la seva responsabilitat a canvi d'una àpoca o albarà. El clavari, per part seva, retria comptes davant dels seus successors en acabar l'exercici,

entregant-los en presència dels confreres els doblers i documents relatius a la confraria. Si no ho fessin així, cauria sobre ells sentència de vet (que suposava l'exclusió de l'associació), la pena d'excomunicació (o la que el bisbe trobàs oportuna) i la denúncia pública tots els diumenges des de la trona de l'església davant el poble. I perquè no poguessin al·legar ignorància, tendrien obligació de llegir els capítols de la confraria tan aviat com fossin nomenats en els seus càrrecs.

En qualsevol cas, l'organigrama d'aquests primers anys es podria resumir de la següent manera:

Cada confrare restava obligat a lliurar anualment (abans de la festivitat de la Mare de Déu de l'Assumpció) una quota de quatre sous, que es destinaria a l'adornament i embelliment de l'església i la seva capella segons determinàs el consell de confreres. En podrien ser membres tant homes com dones i, en ambdós casos, si eren caps de família, quedaven igualment inclosos els fills i els familiars més directes que visquessin amb ells. És interessant remarcar com s'estipula la presència permanent d'un bací dins l'església perquè tots aquells que no fossin confreres poguessin entregar les seves almoines, que servirien igualment per augmentar la devoció de la Mare de Déu entre els manacorins i que suposarien per al donant quaranta dies d'indulgència i perdó. Pel simple fet d'entrar a formar part de l'associació, tots els membres gaudien d'una sèrie de drets:

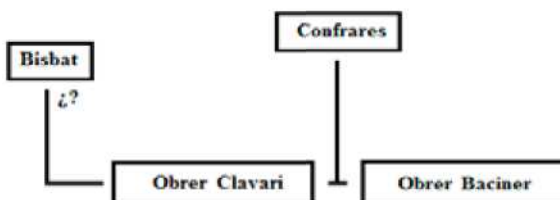
1. Si un confrare moria pobre, sense béns ni possibilitats de pagar l'enterrament, aquest aniria a càrrec de la confraria.
2. Davant la mort d'un confrare, tots els seus companys serien avisats per un corredor, el qual aniria pels llocs acostumats de la vila sonant una campaneta i els convidaria a acudir a la sepultura el dia que el soterrarien i a pregar per l'ànima del difunt a canvi de quaranta dies de perdó.
3. Una setmana després del seu òbit se celebraria una missa cantada de rèquiem en sufragi de la seva ànima. Tots els confreres assistents a aquest acte rebrien quaranta dies de perdó.

4. Si algun dels confreres era posat en necessitat de pobresa, malaltia o decrepit, seria socorregut a coneguda dels obrers.
5. Es regulen també les festivitats celebrades per honorar la patrona: “Que los dits obrés hagen e sien tenguts en la dita festa della dita Assumpcio [...] treballar ab suma cura e diligencia en haver frare qui la dite jornada predich en la dite església, e fer solempnizar le dita festa ab iuglas, axi en lo espiritual com en lo temporall, e axi matex córrer oques e ballar, segons es acostumat”. Comprarien candeles blanques, que es repartirien entre els confreres a les completes. Igualment col·locarien a l'altar major quatre ciris blancs per cremar durant la festa.

Finalment, consta l'ordenació de comprar un llibre il·lustrat amb la imatge de l'Assumpció a l'interior del qual es copiarien els capítols de la confraria (amb la corresponent aprovació i autorització del bisbe), la llista nominal de cada un dels confreres, els resultats de les eleccions anuals dels obrers i els comptes d'entrades i sortides fetes en nom seu. Malauradament, tan interessant document no ha arribat fins als nostres dies, per la qual cosa ens és impossible conèixer com es posaren en pràctica els capítols fundacionals ni el nombre de persones que passaren a formar part de la confraria.

2. Segona etapa (Ca. 1570-1640). El silenci de les fonts

D'ençà de la segona meitat del segle XVI, algunes de les confraries parroquials passaren a ser administrades pels gremis d'oficis que s'anaven separant dels de Ciutat. Gràcies als estudis de Ramon Rosselló (1991, 133) sabem que el bisbe Diego de Arnedo, durant la seva visita a la parròquia l'any 1564, ordenà que dels dotze ciris que sempre hi havia encesos al temple dos fossin mantinguts per la confraria de l'Assumpta. Aquest autor recull igualment els noms d'alguns obrers d'aquest període, caracteritzat per l'absència gairebé total de documentació. Tan poques notícies ens fan pensar que la confraria passà per uns anys difícils que suposaren la reducció del nombre d'obriers responsables de la seva administració. Passaren a ser simplement dos, un amb les tasques de clavari (encarregat, en darrer terme, dels comptes de la confraria) i l'altre amb les de

baciner (amb les tasques de recollir almoines i mantenir la capella):

Any	Obrer clavari	Obrer baciner
1558	Perot Peretó	Guillem Llodrà
1559	Miquel Llull	Martí Bauçà
1589	Antoni Torrens, Bessó	
1626		Maties Bosch
1638		Mestre Nicolau Fullana

Hom creu que, davant la manca de confreres, la Universitat de la Vila es va haver de fer càrrec de la confraria temporalment. Així es dedueix de la visita a la parròquia efectuada pel doctor Sebastián de Lenarro l'any 1633 en nom del bisbe fra Juan de Santander:

Yten se visito el altar, retablo y capilla de Nra. Sra. de la Asumpcion, que esta a proteccion de los Jurados. Tiene de renta una quartera de trigo, que haçe Salvador Aulesa; y cinquenta sueldos, que haçen particulares; ay confraria y vaçin, y con lo que se allega se diçe ofiçio solemne dos vezes en el año, y se ençiende la lampara domingos y fiestas.

Dos anys abans, concretament el mes de juliol de 1631, la Vila entregava a la confraria un donatiu de trenta lliures “per ajuda de fer lo peno de Ntra. Sra. de Assumpcio”.

D'aquests temps ens han arribat alguns inventaris de la capella, recollits al més antic dels llibres de visites episcopals a l'antiga parròquia de Manacor. Posarem com a exemple part de l'inventari consignat el 1626 durant la visita del bisbe Baltasar de Borja:

- Una figura de Nostra Senyora amb un vel de seda blanca.
- Quatre àngels daurats petits.
- Set fillols de cera blanca.
- Cinc estovalles de lli blanques per a l'altar i una altra de seda o filadís llistada.
- Dos pal·lis vermells.
- Quatre coixins de tela.
- Diferents cobertors de tafetà.
- “Un llit de Nra. Sra. deurat ab tot son guarniment”.
- Una llàntia i una bacina de llautó.
- Una palma i onze coronas.
- Un drap de mort de vellut carmesí.

- Unes cortines blanques per cobrir el retaule.
- Quatre banquetes, un bancal i una caixa.
- Un penó de domàs blau i blanc.

De tot plegat es dedueix que la confraria ja solemnitzava el 15 d'agost amb la col·locació del llit de la Mare de Déu Morta. El pare Gaspar Munar (1950, 140) afirma que “seguramente desde el siglo XVI, o quizás de antes, existiría en Manacor una estatua yacente de la Virgen muerta, en torno de la cual se desarrollaría la fiesta del 15 de Agosto”. Aquesta teoria queda plenament documentada en els escrits de Joan Binimelis (1927, 149) qui, parlant de Manacor a les acaballes del segle XVI, assegurava que “los principales patronos de su iglesia son la Asunción de Nuestra Sra. y el apóstol Santiago. Solemnízanse allí estas dos festividades con grande solemnidad y regocijo, danzas y corridas en el campo, con el concurso de todo aquel pueblo”. Mn. Baltasar Pinya (1950) reproduïx una ordenació feta durant la visita episcopal realitzada el 30 de setembre de 1570 pel vicari general Llorenç Foncilles, en què es mana als jurats que en el termini de tres mesos i sota pena de deu lliures llevin de la capella de Sant Miquel l'urna de la Mare de Déu Morta per ubicar-la en una capella pròpia.

3. Tercera etapa (1640-1680). Possible disputa pel patronatge de la capella? Els primers llibres d'administració de la confraria

Ja hem tengut ocasió d'explicar com el Concili de Trento, malgrat que no incidí de manera directa en les confraries, permeté que els bisbes de les diòcesis regulassin la seva organització interna mitjançant les constitucions sinodals i les visites periòdiques a les parròquies. Els sínodes són, en essència, assemblees de sacerdots i altres fidels convocats pel seu bisbe per tractar dels assumptes jurídics, pastorals, etc. d'interès per al bé d'una comunitat diocesana. Si seguim els escrits de Jaime Villanueva (1852, 163-174), durant els cent cinquanta anys posteriors al Concili de Trento se celebraren a Mallorca nou sínodes:

- Els anys 1588, 1592 i 1597 sota el bisbat de Joan Vich i Manrique.
- Els anys 1611 i 1619 sota el bisbat de fra Simó Bauçà.
- El 1628 sota el bisbat de Baltasar de Borja Velasco.
- El 1636 sota el bisbat de fra Juan de Santander.
- El 1659 sota el bisbat de Diego de Escolano.
- El 1692 sota el bisbat de Pedro de Alagón.

Malauradament, molts pocs veren publicades les seves constitucions, per la

qual cosa és difícil saber fins a quin punt tractaren el tema confrare. No obstant això, el fet que les visites episcopals sí que reflecteixen ordinacions que afecten les confraries ens fa pensar que, en seguiment del Concili de Trento, s'establiren pautes d'organització que no sempre es dugueren a terme. Tal vegada un dels documents més significatius per al cas de Manacor sigui una de les ordenacions fetes pel bisbe Pedro de Alagón l'any 1695, per mitjà de la qual s'establí la construcció d'una caixa de fusta amb tres panys on tots els obrers i baciners de les confraries parroquials haurien de guardar els llibres econòmics que anaven generant durant l'exercici dels seus càrrecs. Una clau la guardaria el rector, una altra el jurat major de la Universitat de la Vila i la tercera l'obrer major de cada confraria. Finalment, l'ordinari pretenia “que dins un mes en pena de 2£ se fesse un llibre apart per quiscune confreria, y en cada un de ells se assenten els carrechs y descarrechs dels obrers de dites confreries, y consecutivament las diffinitions dels obrers que menam se fassen infaliblement despues de haver finit la sua administratio pera que ab tota claredad se aporten los comptes”.

Hom creu que el primer bisbe que manà portar un llibre en què constassin els moviments econòmics de les confraries va ser fra Juan de Santander. A l'arxiu de la Reial Parròquia dels Dolors se'n conserva un exemplar en què es recull la informació referent a un grapat de confraries dels anys 1640 a 1670. Afortunadament, hi trobam la de la Mare de Déu de l'Assumpció i això ens facilita conèixer com funcionà l'associació al llarg d'aquelles tres dècades. Ens crida l'atenció comprovar com es continuà amb l'organigrama instaurat l'etapa anterior, és a dir, que la seva administració corria a càrrec d'un obrer clavari i d'un obrer baciner elegits pel sistema de sac i sort fins a 1646. En molts casos es poden constatar els oficis de les persones que exercien aquests càrrecs, generalment menestrals: capellers, fusters, sabaters, ferrers i picapedrers. També és força destacable la presència de membres de l'ofici de picapedrers durant quinze anys i la seva continuïtat en el càrrec fins a set anys seguits, cosa que ens podria confirmar uns nomenaments fets a dit:

Any	Obrer clavari	Obrer baciner
1640	Llorenç Amer	Jordi Llull
1641	Jordi Vaquer	Joan Garí, capeller
1642	Pere Mas	Bernat Sales, ferrer
1643	Antoni Ferrer, sabater	Antoni Riera, fuster
1644	Bernat Sales, ferrer	Pere Cabrer
1645	Mateu Martí	Pere Muntaner, picapedrer
1646	Rafel Poquet, picapedrer	Pere Muntaner, picapedrer
1647	Rafel Poquet, picapedrer	Pere Muntaner, picapedrer

1648	Bernat Sales, ferrer	Mestre Nicolau Fullana
1655	Rafel Poquet, picapedrer	Pere Muntaner, picapedrer
1656	Rafel Poquet, picapedrer	Pere Muntaner, picapedrer
1657	Rafel Poquet, picapedrer	Pere Muntaner, picapedrer
1658	Rafel Poquet, picapedrer	Pere Muntaner, picapedrer
1659	Rafel Poquet, picapedrer	Pere Muntaner, picapedrer
1660	Rafel Poquet, picapedrer	Pere Muntaner, picapedrer
1661	Rafel Poquet, picapedrer	Pere Muntaner, picapedrer
1662	Mateu Martí	Mestre Pere Cantallops
1663	Mateu Martí	Mestre Pere Cantallops
1664	Mateu Martí	Mestre Pere Cantallops
1665	Mateu Martí	Mestre Pere Cantallops
1667	Bartomeu Riera, fuster	Pere Muntaner, picapedrer
1668	Bartomeu Riera, fuster	Pere Muntaner, picapedrer

Cal pensar que els vint anys compresos entre 1645 i 1665 foren especialment complicats. Si donam per bona la idea que la confraria encara es regia pels estatuts fundacionals, tenim que les quantitats recaptades per les quotes dels confreres oscil·laven entre les devuit i les vint-i-tres lliures anuals, la qual cosa suposa l'existència d'entre 90 i 115 confreres. Aquesta pauta només es veié interrompuda durant la direcció de l'ofici dels picapedrers, quan les entrades per quotes es limitaren a entre vuit i deu lliures anuals, és a dir, uns 40 o 50 confreres. L'explicació d'aquesta minva tan pronunciada en només deu anys (quasi un cinquanta per cent) es podria deure a dos factors. Per una part, a l'arribada del gremi de picapedrers i a l'animadversió que això pogué provocar entre molts confreres. Cal recordar que els picapedrers manacorins gaudiren d'una posició social força destacada durant la segona meitat del segle XVII. Entre 1646 i 1689 es documenten fins a quatre nissagues familiars dedicades a aquest ofici: els Muntaner, els Mesquida, els Poquet i els Caldentey (Carvajal 2007, 260). Fins i tot a molts pobles arribaren a independitzar-se del col·legi gremial de Ciutat. La seva presència entre la directiva tal vegada vengué donada per l'interès (no materialitzat després) de fer-se amb una capella de la parròquia mitjançant el control d'una confraria inicialment religiosa per convertir-la en gremial o d'ofici i separar-se de Ciutat. Per altra banda, però, potser els picapedrers no feren més que intentar rescatar una confraria que s'estava quedant sense membres. En qualsevol cas, la presència dels mateixos clavari i baciner entre 1662 i 1665 ens du a creure en un intent d'ocupar els càrrecs i evitar novament l'entrada dels picapedrers. El bisbe Diego de Escolano feia constar en el llibre que ens serveix de font (1657) que el clavari de 1647, Rafel Poquet, deixà a deure prop de quatre lliures, motiu

pel qual obligava a tots els obrers que restassin obligats a recollir dels seus successors tot allò que fos propietat dels confreres. Tal vegada per aquest motiu els moviments econòmics dels anys 1661 a 1665 s'hagueren de presentar davant de dos oïdors de comptes: els jurats de la vila Guillem Blanquer i Pere Armengual. Fins i tot els de 1666 es repassaren en presència de Mn. Antoni Nicolau “conforme mandato de Sa Il·lma”.

En els quadres següents reflectim de manera resumida els principals components del càrrec i la data de la confraria durant aquests anys en què, malgrat les dificultats internes, no es deixà de treballar per augmentar la devoció a la Mare de Déu de l'Assumpció:

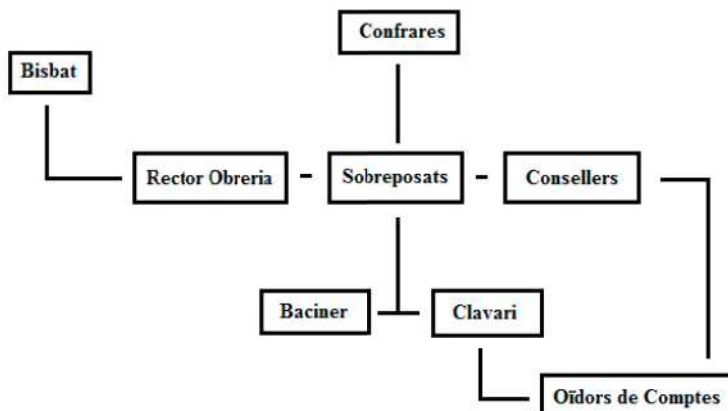
Càrrecs fixos	Càrrecs eventuais
1. Quotes dels confreres. 2. Venda del blat i els llegums acaptats pel terme. 3. Venda dels anyells acaptats pel terme. 4. Censos d'una quartera de blat de la família Olesa i d'1 lliura, 8 sous de Joan Truyols, moliner.	1. Almoines al bací els diumenges i dies de festa. 2. Oferta del dia de Sant Maties.
Dates fixes	Dates eventuais
1. Compra de cera. 2. Elaboració de fillols i candeles per als confreres. 3. Lloguer d'un home i una bístia per fer els acaptes. 4. Misses i sufragis per als confreres difunts. 5. Música i pólvora per al dia de la Mare de Déu de l'Assumpció. 6. Sermó d'un predicador distingit el dia de la Mare de Déu i la diada dels Reis.	1. Compra d'un pal·li de vellut per a l'altar de la capella. 2. Adquisició d'un llibre manual per al clavari. 3. Adquisició d'unes estovalles d'altar. 4. Aigua de roses per a la festa de la Mare de Déu. 5. Un llit nou per a la Mare de Déu obrat per l'escultor Pere Frau. 6. Un vel per a la imatge de la Mare de Déu.

Quarta etapa (1680-1813). De l'esplendor a la decadència

Resta clar com la situació de la confraria era, a final del segle XVII, certament greu. El clavari de 1668 tan sols recaptà sis lliures procedents de les quotes de confreres. Això suposa que l'associació comptava amb poc més de trenta membres. Davant aquesta circumstància, la vila hagué de posar-se novament al capdavant de la seva gestió. Nogensmenys, en el llibre que ens serveix de font trobam una anotació signada pel rector d'obreria Nadal Ferrer a començament

del segle XVIII on es llegeix que el motiu principal que mogué els pagesos i conradors a prendre per advocada la Mare de Déu de l'Assumpció fou haver descobert en llibres antics que temps enrere la major part de manacorins n'eren confreres, agregats a la confraria del Confaló de Santa Eulàlia de Ciutat. Però, bé per negligència o per altres causes, la devoció havia anat minvant fins al punt que es perderen els papers de l'agregació. Aquesta font ens confirma com la capella quedà governada pels jurats de la vila, “y com los Jurats cada any muden, uns ni altres tenian noticia de cosa de la capella”. Cap al 1675 els pagesos i conradors en sol·licitaren formalment la cessió a la Universitat “ab tot son govern”, a la qual cosa el Consell vengué a bé, ningú discrepant. D'aquests anys coneixem els noms de dos obrers baciners: l'honor Miquel Gelabert (1686) i Ramon Llull (1695). Aquest darrer s'adreçava als jurats el 9 d'abril de 1696 exposant-los com la capella “se trobe molt pobre sens tenir ningun confrare y axi com el suplicant te animo de aumentar la dita capella fent confraria en ella”, els demanava llicència per dur endavant el seu projecte, petició que li fou acceptada.

A partir de llavors es reorganitzà oficialment la confraria i es formà un nou organigrama directiu per governar-la compost per quatre sobreposats, vuit consellers, un clavari, un baciner i dos oïdors de comptes, càrrecs que s'havien d'elegir anualment entre els confreres per mitjà del sistema de sac i sort. El 1699 s'adquirien dos-cents cinquanta rodolins “per posar los billetes, y treurer a sach y sort los qui an de governar dita confraria” i es pagà per cosir les bosses de pell que serviren per a l'extracció. El 14 de juny d'aquell any s'hi afegia un rector o regent de confraria (elegit cada tres anys pels quatre sobreposats i els vuit consellers mitjançant vot secret) que aviat passà a ser el màxim responsable de l'associació.

4.1. Agregació a l'Arxiconfraternitat de Sant Joan de Letrà

Sembla que cap a 1663 els antics obrers iniciaren gestions per aconseguir l'agregació amb l'Arxiconfraternitat de Sant Joan de Letrà de Roma, aleshores considerada la més gran del món, hom creu que com a darrer intent per superar una realitat que semblava inevitable: la disminució del nombre de confreres i la desaparició de la confraria. La gràcia no es faria realitat fins a trenta-cinc anys després per la insistència dels pagesos i conradors, “y si no fos estat p. empeño de cardinals nos fore alcansada”. D'aquest darrer paràgraf es dedueix que es produïren alguns entrebancs a la ciutat eterna que dificultaren la consecució de l'empresa, per a la qual es nomenà apoderat Pere Ferragut. Tot plegat permeté el guany de nombrosos favors i indulgències a més de privilegis extraordinaris a favor d'aquelles persones que volguessin ser confreres, amb l'obligació de celebrar anualment i de manera solemne les festes de l'Assumpta i dels sants Joan Baptista i Evangelista. El document oficial se signava a Roma el 5 d'octubre de 1698 i es publicava a Manacor el 7 de juny de 1699. Com que una de les condicions per a l'acceptació oficial era el vistiplau del bisbe de la diòcesi, l'agregació s'hagué de decretar a Palma el 13 d'octubre d'aquell mateix any. Es feren imprimir tres-centes imatges de fulls de mà on figurava el sumari de les indulgències aconseguïdes. El 1700 es comprava una caixa amb tres panys per guardar-hi els diners i objectes de valor de la confraria.

4.2 La construcció de la capella fonda

Una vegada aconseguida l'agregació, el consell de la confraria començà a discórrer sobre la importància que tendria la construcció d'una sumptuosa capella on quedàs palesa la devoció amb què els pagesos i conradors manacorins honoraven la seva patrona. Les fonts consultades ens confirmen que d'ençà dels darrers anys del segle XVI la capella de l'Assumpció era la sisena a la dreta entrant pel portal major. El 26 de juny de 1699 la comunitat de preveres de Manacor havia resultat (amb proposta prèvia de l'ecònom de la parròquia, Mn. Miquel Martorell) permetre fer una capella nova o millor “commutar aquella ab la capella de St. Antoni de Viana olim de Sta. Barbara, perquè fent allí capella de forma major de dins ella se pora oir predicar y les dones poran fer ses devotions sens masclarse ab los homens”. La causa darrera que es donà era la gran aflluència de persones que diàriament acudien a la capella. El 22 de novembre d'aquell any Mn. Nadal Ferrer demanava al Consell de la vila si venia a bé poder permutar la capella de l'Assumpció amb la de Sant Antoni Abat (la quarta a l'esquerra entrant pel portal major) per engrandir-la i obrir-hi un vas on es podrien enterrar els confreres difunts. Malgrat la resposta afirmativa de l'autoritat local, ningú discrepant, sembla que les obres no arribaren a iniciar-se ja que el

4 de febrer de 1703 els jurats i consellers de la vila rebien una nova petició en boca de Tomàs Riera sol·licitant llicència per construir una capella nova junt al portal que s'havia obert recentment vora el campanar. La resposta fou novament positiva, encara que els jurats havien d'estudiar-ne la ubicació exacta "sols que no puguen impedir el portal nou de dita Iglesia". El 25 de març següent es torna a estudiar el punt on havia de fer-se l'obra i es resolia que el lloc més adient era la capella de Sant Antoni, amb el condicionant que tots els ossos de difunts que sortirien en desfer el fossar per començar els fonaments de la nova capella havien de traslladar-se a lloc sagrat.

El 1704 els sobreposats acordaven amb el mestre picapedrer Joan Cabrer les obres d'engrandiment, qui contra pronòstic els aconsellà fer la nova construcció a la capella de Sant Josep, situada a l'altra banda de l'església, devora la de l'Assumpta. El problema era que per dur endavant el projecte s'havien de tomar algunes cases de particulars i de la Universitat. Així ho demanaren a la vila el 21 d'abril d'aquell any, i aconseguiren novament el vistiplau municipal. Ja fos per l'oposició dels propietaris de les cases (la vila cedia la seva de franc), dels obrers de Sant Josep o per la manca de recursos, el cert és que les obres no es començaren fins el 1708. El 29 d'abril Mn. Nadal Ferrer obtingué dels jurats i consellers de la vila (quatre discrepants) el seu beneplàcit recuperant la vella idea d'engrandir la capella que fou de Sant Antoni Abat, amb la condició emperò d'obrir novament el portal que es taparia prop del campanar "ab la comoditat serà menester". El 29 de setembre de 1709 el rector de la parròquia insinuava a l'autoritat municipal aprofitar la construcció de la capella "per angrandir la iglesia lo que serà de convenientia per lo poble".

La direcció de l'obra es donà a escarada al mestre picapedrer Rafel Serra per 700 lliures franques, "y la confraria los adonades casas p. estar ab tot manteniment y una dona p. aguiarlos de menjar y colcadures p. anar y venir de Ciutat". Sabem que el picapedrer Mateu Ferrer féu la feina de buidar els vasos i els germans binissalemers Baltasar i Gabriel Moyà obraren els escalons.

La primera pedra es col·locà el 27 de maig de 1708 i la darrera el 31 de juliol de 1715. Es féu obra durant poc més de set anys, amb un cost total de quasi 3.200 lliures. Aquesta elevada despesa no incloïa els jornals de persona i de carro fets pels manacorins per amor de Déu. Davant les dificultats sorgides en uns anys de dura crisi política i social a nivell de la monarquia hispànica (la capella es basteix en plena Guerra de Successió al tron espanyol), els responsables de la confraria hagueren de bestreure doblers propis per acabar-la l'any 1716:

- Mateu Bonet	40£
- Guillem Morey <i>de la Marineta</i>	23£

- Mn. Nadal Ferrer	144£
- L'amo en Guillem Alcover <i>de la Sínia</i>	4£
- Miquel Amengual, capità	5£
- Bartomeu Riera <i>de Son Galiana</i>	5£
- Sebastià Galmés <i>del Rafal</i>	24£
- Jaume Vadell <i>Coves</i>	5£
- Gabriel Sansó <i>de Son Moro</i>	25£
- Miquel Perelló	10£
- Rector de Manacor	103£
- Bartomeu Veny <i>de sa Cabana</i>	7£
- Jordi Ferrer <i>de Calicant</i>	12£
- Jaume Riera <i>Lladoner</i>	3£
- Joan Duran <i>de Son Cladera</i>	29£
- Llorenç Galmés <i>de Son Negre</i>	10£
- Maties Gomila	10£

La benedicció se celebrà el 30 de setembre de 1716 i comptà amb la presència del bisbe Atanasi d'Esteparripa. Predicà el pare definidor Perelló de l'orde de Sant Francesc. Es pagaren els serveis de dos homes de Felanitx per fer focs d'artifici, "que foren molt bons". El resultat final fou una capella fonda amb quatre capelles laterals dedicades a Sant Llop, Sant Lluís Gonzaga, Sant Nicolau de Bari i Sant Francesc de Paula.

Com a notes curioses direm que es construí un forn de calç del qual sortiren tres mil quarteres que, com que resultaren insuficients, obligaren a comprar quatre-cents quintars més de calç aprofitant la vinguda de vaixells fins a Cala Manacor per carregar blat. El llenyam utilitzat fou regalat i s'acordà amb els trencadors de pedra de la Pedrera Forta un preu de 13 sous la dotzena de cantons senars. Es feren fins a 103.701 cantons. L'interior de la capella, els vasos i els pedrissos eren de pedra viva polida. Les parets restaren emblanquinades. L'any 1795 es pagaren 47 lliures per enrajolar-la i el 1808 altres 80 lliures per reformar la teulada.

Tots els confreres tenien dret a ser soterrats als vasos. Això no obstant, hi hagué qui disposà del privilegi de ser enterrat en un nínxol apart. Durant les obres de construcció de l'església actual es desmuntà el vell paviment de la capella i quedaren al descobert dues làpides de marbre amb les següents inscripcions:

SEPVLTURA DE
ANNA CARBONELL
DONSELLA
MORI ALS
SEPLre DEL Ro
Dr BARTHO
MEU SALES
DE LA CON

4.3. Els retaules i l'ornamentació interna. El patrimoni artístic

a. El retaule major

Mn. Jaume Cabrer estudià en profunditat la construcció del vell retaule de l'Assumpció (1950). Assegura que es degué obrar entre 1737 i 1745, és a dir, vint-i-cinc anys després d'haver-se edificada la capella. Sabem que el 22 d'agost de 1745 es reuní el consell de la confraria sota la presidència del seu rector, Mn. Bartomeu Pujades, i es determinà “que suposat mestre Andreu Carbonell havia fet el cuadro, qu'el deuras; com també que se pintassen dits plans”. D'aquestes paraules es dedueix que aleshores el retaule estava acabat, amb les seves columnes, àngels i ornamentació, i restaven únicament les feines de daurar-lo i pintar les tres teles del cos inferior. El seu artífex havia estat l'escultor ciutadà Andreu Carbonell.

Per daurar el retaule es compraren nou mil pans d'or a Francesc Bonnín (1746), que resultaren insuficients. Per això se n'adquiriren quatre mil més (1755). Aleshores, la manca de recursos va fer que en perillàs la finalització. Segons els capparets de la confraria, la feina d'acabar de daurar-lo pogué fer-se “en atenció de haver-nos promès el Rector, y sobreposats de la Purissima dexarnos emprestades 100£, y se resolgue axi discrepante nemine”.

Per defunció d'Andreu Carbonell, la darrera part de la tasca s'encomanà a l'escultor Gaspar Oms. Aquest daurat antic no es conserva ja que el retaule fou restaurat el 1803 per Josep Pla i novament el 1926 quan es muntà en la seva ubicació actual.

Les imatges més antigues són les de la Mare de Déu. La que ocupa el nínxol central (sostinguda per tres àngels) és la de major mèrit. No en consta l'autor, encara que el 1719 es pagaren 92 lliures a Andreu Carbonell i els seus mossos per haver daurat “la Mare de Déu com s'en puja en el cel” emprant dos mil set-cents pans d'or. Hom creu que ens trobaríem davant una imatge anterior al segle XVIII

que va ser restaurada aquell any. Es venerava dins un cambril al qual s'accedia per uns escalons de pedra que es renovaren l'any 1800.

A la part superior del nínxol hi ha l'escut de la vila de Manacor: una mà dreta de color de carn que estreny per la punta un cor vermell. La màniga és blanca sense volta i el fons és blau, invertint els colors propis dels escuts actuals. El pintor manacorí mestre Miquel Pont fou l'artífex de la cortina que cobria la Mare Déu (1720). També pintà la pastera de la Mare de Déu Morta (1735).

Als plafons laterals del primer pis trobam les imatges dels sants Joan Baptista i Evangelista. La seva col·locació respongué al compromís contret amb l'Arxiconfraternitat de Sant Joan de Letrà. La figura de sant Joan Evangelista és de 1784 i en substituï una altra de més antiga. Va ser pagada íntegrament per un devot del sant. Es féu una festa amb refresc per als assistents. La de sant Joan Baptista és contemporània del retaule i fou obrada per Andreu Carbonell. A ell també es devien els àngels de la pastera de la Mare de Déu Morta.

A la predel·la es veuen tres pintures obrades per mestre Esteve Sancho el 1746: la central representa el miracle de l'aparició de Crist a la missa del papa sant Gregori; les laterals, l'adoració dels Reis i la vinguda de l'Esperit Sant.

b. Capella lateral de Sant Lluís Gonzaga

Era la primera entrant a la dreta. El retaule s'enllestí entre 1792 i 1797 i fou obrat per mestre Bartomeu Picornell. La seva construcció ens reforça la idea que la confraria passà per greus problemes econòmics per concloure l'ambiciós projecte iniciat quasi cent anys abans ja que comptà amb les almoines de persones devotes. L'any 1798 s'hi col·locaren dues teles de sant Lluís Gonzaga i de sant Andreu Avel·lí alhora que l'escultor mestre Mateu Duran realitzava els remats finals. La capella fou restaurada el 1802 per Josep Pla.

c. Capella lateral de Sant Llop

Era la segona entrant a la dreta. Sembla que el seu retaule es degué bastir paral·lelament al retaule major. Es pot documentar que la figura i el nínxol del sant foren obrats per Andreu Carbonell (1733). El pintor Miquel Pont es cuidà de fer els àngels i una pintura que representava sant Llop (1735). L'any 1794 es renovà i es donà per acabat. Llavors s'hi col·locaren tres altars de pedra.

Jeroni Berard (1983, 140) diu sobre aquesta capella que és “de un solo orden de arquitectura, viejo, colorido y con nichos y Santos pequeños”. Una d'aquestes figures era la de sant Pau, la imatge del qual va ser obrada per Gaspar Oms el 1744. Aquest mateix any el fuster mestre Nadal n'obrava els escalons i

els pintava.

d. Capella lateral de Sant Francesc de Paula

Era la primera entrant per l'esquerra i s'acabà el 1792. L'any 1805 mestre Bartomeu Picornell finalitzava l'obra del retaule, el qual era remodelat per Josep Pla només un any després. Segons Jeroni Berard, el nínxol central presentava una pintura del sant.

e. Capella lateral de Sant Nicolau de Bari

Era la segona entrant per l'esquerra, tot i que els primers anys ocupava un altre indret. Sabem que el retaule es beneí solemnement l'any 1720. En fou l'autor Andreu Carbonell, mentre que les pintures eren obra de Miquel Pont. L'any 1765 es desmuntà i es col·locà en la seva darrera ubicació.

[...] p. haver caygut la volta fonda de dita capella y se muda el quadro en la capella mes prop del altar mayor de la Assumpta. Es féu un descàrrec de 50 lliures i 19 sous p. la feyne de picapedrer, manobres, guix, y cals per acabar de llevar la volta fonde, y cobrir, y tepar la capella eont estave St. Nicolau, y are si es posat St. Francesc.

Jeroni Berard la descriu dient que té “cuatro columnes de orden compuesto, lienzos pequeños, nicho y San Nicolás muy reducido, adornos y remates, todo de mate sin dorar y moderno”. Efectivament, el retaule era daurat per Antoni Torres el 1800 utilitzant sis mil pans d'or fi i quatre mil pans de plata.

Aquesta capella, que cobrava un cens anual d'una lliura d'Elisabet Pasqual, fou també restaurada per Josep Pla l'any 1802.

4.4 El dia a dia de la confraria

Els diferents clavaris continuaren utilitzant per a la seva gestió econòmica el clàssic sistema de càrrecs i dates que hem vist als segles anteriors, per la qual cosa pot resultar interessant fer-ne un breu resum i conèixer quin era el tarannà diari de l'associació. Val a dir que ometem els ingressos i les despeses ocasionats durant la construcció i ornamentació de la capella nova o amb motiu de les celebracions religioses i populars de les festes d'obligació i menors.

Càrrecs fixos	Càrrecs eventuals
1. Quotes dels confreres.	1. Almoines al bací els diumenges i dies de festa.
2. Venda del blat i els llegums acceptats pel terme.	2. Aportacions directes de persones devotes.
3. Venda dels anyells i del formatge acceptats pel terme.	3. Deixes testamentàries, com la de Dioníssia Andreu, qui el 1770 deixà 200 lliures a la capella.

<p>4. Censos en espècie i monetaris a favor de la capella pagats per particulars de la vila.</p> <p>5. Venda del blat sembrat d'ordre de la confraria a les barqueres de Son Negre i es Rafal.</p> <p>6. Llegat de 10 lliures anuals del picapedrer mestre Martí Muntaner.</p>	<p>4. Venda de vells estris, com “una llumera antiga que dies de festa se posava en el cameril”. O un “palis ab algunes flors de or y dos palis molt usats”.</p>
Dates fixes	Dates eventuals
<p>1. Compra de cera.</p> <p>2. Elaboració de fillols i candeles per als confreres.</p> <p>3. Lloguer d'un home i una bístia per fer els acaptes.</p> <p>4. Misses i sufragis per als confreres difunts el dilluns de la festa de la Mare de Déu.</p> <p>5. Compra d'aiguardent per repartir durant les captes.</p> <p>6. Impressió de goigs i estampes per repartir durant les festes i els acaptes.</p> <p>7. Compra d'oli per a les cinc llànties i el llantoner de la capella.</p> <p>8. Neteja de les robes de la capella.</p> <p>9. Murtra i mata per escampar durant les festes.</p>	<p>1. Adquisició de llibres manuals.</p> <p>2. Fàbrica de caixes amb pany i clau.</p> <p>3. Gratificacions en espècie i monetàries a traginers i missatgers per feines a Ciutat.</p> <p>4. Adquisició de teles per fer els vestits de les sis persones que porten el tabernacle.</p> <p>5. Misses d'aigua davant les sequeres.</p> <p>6. Conservació d'elements arquitectònics i materials de la confraria.</p> <p>7. Subvenció per a la fàbrica de l'orgue (1813).</p> <p>8. Compra d'una bandera amb l'escut de la confraria per als confreres.</p> <p>9. Fàbrica d'una corona de plata per a la Mare de Déu (1770).</p>

Entre les despeses extraordinàries que hagué d'atendre la confraria cal destacar l'adquisició d'una llàntia de plata per a la capella l'any 1701. Els sobreposats de la iniciativa, Joan Amer *de sa Bassa*, Bartomeu Riera *de Son Mas*, Simó Llodrà *de Son Llodrà* i Jaume Llull *de Son Caules*, es toparen amb l'inconvenient que a la caixa de l'associació només hi havia poc més de 70 lliures disponibles, per la qual cosa hagueren de convocar el Consell per aconseguir l'ajuda i el beneplàcit dels confreres. Aquest determinà per majoria fer la llàntia nova amb una despesa màxima de 220 lliures. Es formà una comissió composta pel sobreposat Bartomeu Riera i Martí Duran amb plens poders per anar a Ciutat i contractar un argenter. L'elegit fou Francesc Miró, qui el 5 de juny d'aquell mateix any es desplaçava a Manacor i signava l'acord pel preu de 259 lliures i 9 sous (219 lliures i 9 sous per la plata i 40 lliures per mans d'obrar-la). El rector d'obreria Nadal

Ferrer hagué de bestreure 167 lliures davant les dificultats per fer-se càrrec de les despeses.

L'any 1706 s'annotà una despesa de 7 lliures i 6 sous, valor de set misses per aigua de goig, que val la pena reproduir íntegrament:

Comensaren al pr. de maig de 1706 a nostra Sra. de Assumpcio, y dit die pr. comensa a ploure y plogue tres dies de tira, aygo molt saludapble per los sembrats, y el die de la Creu se canta tedeum a lo offici major gratis et prodeco y los 6 s. serviren p. polvora p. dit tedeum, y no obstant se canta tedeum se proseiren les misses fins fossen finides totes 7, y se parti p. capalla 8, y, los ministros 4 per de un, capas de Aniversari 2 p. cade un y ha constat tot el gasto de dites 7 misses.

Dos anys després (1708) trobam una altra sortida força curiosa: es paguen 17 sous a Salvador Estada “p. 2 cadenetes de llautó de 4 palms i mix cada una p. fermar los canelobres de la capella, perquè en los dies fanes nols sen porten a altres capelles”.

En seguiment de les condicions imposades pels jurats de la vila el 1708, la confraria hagué de fer-se càrrec l'any 1716 de l'obra d'un portal nou a la porta dita de Sant Jaume. La suma total que això suposà ascendí a 72 lliures, 42 de les quals anaren a càrrec de la confraria del Santíssim Sagrament segons ordres del rector de la parròquia i els jurats:

Mes lo encarregam en 42 lliures 3 sous 6, que lo Rd. Nadal Ferrer pre. prengue en la Rectoria del Sr. Pera Binimelis olim clauari de la confraria del SSm. Sagrament. Les quals paga p. ajudar a pagar los gastos a la confraria de la Assumpta p. lo portall nou, que se feya a la porta de St. Jaume y tenir empriu a demunt la porta p. posar el gra de accepta del SSm. Sagrament cade any.

La confraria de l'Assumpta, per part seva, pagà les següents partides:

- 23 lliures al picapedrer mestre Rafel Serra *Jove* per trenta-sis jornals de mestre i quaranta-un de mosso.
- 3 lliures als trencadors de pedra Pere Quetgles i Bartomeu Fullana per cinc dotzenes i mitja de cantons de la Pedrera Forta, 3 lliures més per serrar-los i 1 lliura per dotze carretades de grava.
- 4 lliures a Bartomeu Binimelis *Burguera* per quatre dietes de carro per portar calç del convent i grava, cantons i pedres de la pedrera.
- 7 lliures per trenta-vuit jornals de manobres homes, quaranta-sis jornals d'al·lots bergantells i dietes de bísties per portar aigua.
- 6 lliures per dasset jornals de mestre Jordi Febrer *Moleta*.
- 5 lliures a mestre Miquel *Cotà* de Petra.

Una altra sortida important va ser la que suposaren les cortines del presbiteri de la capella. Val la pena reproduir la determinació del consell en què es feu

efectiva la seva confecció:

Dicto die 19 Agost 1770. Fonch proposat ánel consell per lo Hr. Miquel Fabrer de Joan un de los sobreposats actuals dihent: Señores diferentes Benefactors y Confreres de dita nostra Capella de la Assumpcio, me han oferit diferents Donatius y limosnas gratuitas si nos resoliam a fer 12 Cortinas 6 de Domas, y 6 de Vallut per el Presbiteri de la Capella de la Assumpta y estich ab animo que se repleguerian Donatius bestants per fer ditas Cortinas ajudats de las 96 [lliures] 11 [sous] que queden en Deposit; y discorreguts tots los Vots, fonch resolt discrepante nemine que se tregues de la Caxe dit Deposit y que se entregasen las ditas 96 [lliures] 11 [sous] al dit Miquel Fabrer elegit per Diputat de esta Comissio per comensar [a] comprar sedes per los Domassos y Vallut: de la qual partida firma Polissa de rabuda dit Miquel Fabrer lo dia present: la qual Determinacio fonch comunicade al Dr. Miquel Vicens Pre. y Rector, de que estigue molt content y Aprova la mateixa.

Es gastaren un total de 283 lliures de la següent manera:

- 83 lliures per 19 unces de pèl torçut.
- 29 lliures per 7 unces de trama torçada.
- 27 lliures per 3 unces de cotxinilla.
- 8 lliures per tenyir 20 unces i mitja de seda.
- 5 lliures per debanar troquetes.
- 34 lliures per les mans de teixir el vellut.
- 12 lliures per mans de teixir el domàs.
- 13 lliures pel floc carmesí.
- 5 lliures per 9 unces de seda de ram.

D'aquesta manera, el 28 de juliol de 1771 s'entregaren als responsables de la confraria 17 canes i un pam de vellut carmesí, 17 canes i mitja de domàs carmesí i 66 canes de floc. L'artífex fou el velluter ciutadà mestre Joan Pons. L'escultor mestre Gaspar Oms obrà i daurà els capitells i les vases on es col·locaren les cortines a canvi de 40 lliures.

Pel que fa a l'adquisició quasi anual de goigs, cal recordar que ens referim a composicions poètiques de temàtica religiosa i de caràcter popular molt arrelades dins les terres de parla catalana. Se'ls coneix també amb els noms de "llaús", cobles o imatges. La confraria de l'Assumpta els repartia durant les captes per la vila i el seu terme. Els confreres i el poble en general els cantaven el dia de la festa. És ben segur que es feren imprimir goigs dedicats a la Mare de Déu de l'Assumpta i a tots els sants venerats a la capella fonda, encara que només n'ha arribat fins a nosaltres un exemplar de la impremta Villalonga (segle XIX) lloant la Mare de Déu. La xil·lografia que l'il·lustra prové de l'antiga impremta Guasp i fou feta en ocasió d'uns goigs exclusius de Manacor gravats per

Antoni Guasp al segle XVIII. Cal fer notar la presència dels sants Joan Baptista i Evangelista com a conseqüència de l'agregació amb l'Arxiconfraternitat de Sant Joan de Letrà. També s'adquirien patrons, és a dir, quartilles on apareixia la imatge xil·lografiada de la Mare de Déu o del sant en qüestió. El 1806, per exemple, es pagà 1 lliura per “los patrons que se repertexen el dia de St. Juan Apostol comprats en el Sr. Salvador Savalls, estampador”.

4.5. Les festes d'obligació

A causa de la seva agregació a l'Arxiconfraternitat de Sant Joan de Letrà, la confraria restava obligada a organitzar amb la major solemnitat possible les festes de Sant Joan Baptista i de Sant Joan Evangelista. A més, mantenia la diada de la seva patrona i les dels sants Llop, Pau, Lluís Gonzaga, Francesc de Paula i Nicolau de Bari, venerats als altars laterals de la capella. Dels segles passats heretà també la participació als actes propis de la Setmana Santa, Nadal i Reis.

a. Sant Joan Baptista

L'organització d'aquesta diada (la més important del món festívol manacorí al llarg del segle XVIII) començava uns dies abans del 24 de juny amb els acaptes de dos productes un tant peculiars: formatge i galls. Mentre que el formatge era venut a la plaça pel baciner, els galls i els pollastres tenien reservat un final més tràgic. Durant el dia de la festa, el jovent es reunia al cós per participar al joc del “tir al gall”, que consistia a llançar pedres des de lluny als animals fins que qui aconseguia matar-ne un, se'l quedava com a premi. Els doblers que es recaptaven per la venda de les pedres es destinaven al fons de la capella. Cal destacar que aquesta pràctica es va dur a terme fins a les acaballes del segle XIX. Les despeses que suposaven aquests dos actes es reduïen a la compra d'aiguardent (que es donava a beure a aquells que contribuïen lliurant algun gall) o peça de formatge.

La part cultural es desenvolupava seguint l'esquema típic de les festivitats importants: novena, ofici solemne amb sermó i processó pels carrers del poble prèviament emmurtats. Tenim documentada la processó a final del segle XVIII gràcies a una despesa originada el 1790, quan la capella adquireix un tabernacle “para las procesiones de los SS Juan B. y Ev.”

Una entrada de 1812 recull com a font d'ingressos els diners aconseguits mitjançant les “taules”. Antigament aquest mot s'emprava per referir l'acte d'aturar-se per ballar i demanar qualche almoïna amb què subvenir les despeses d'una festa: eren “taules curtes” quan es feien davant les cases importants i “tau-

les llargues” quan tenien lloc a les places o als llocs públics més cèntrics, congregant així la gent que, amb això, es considerava obligada a aportar una contribució. Aquestes captes (realitzades el dissabte i el dia de la festa) comptaven amb la participació de la dansa dels Cossiers, mantinguda per la confraria des de començament del segle XVIII. Els dansaires rebien a canvi dels seus balls diferents obsequis alhora que eren convidats a un dinar que consistia en me rostit. Els sobreposats concloïen la diada amb un sopar de germanor en què participaven també les persones que d'una manera o altra havien ajudat en l'organització. Abunden les despeses per arròs, espècies, vi i me.

b. La Mare de Déu d'Agost

Aquesta celebració mantenia l'estructura pròpia de les festes medievals ja que se celebrà ininterrompudament almanco des del segle XV. La part religiosa començava vuit dies abans amb la col·locació del llit de la Mare de Déu enmig del temple, flanquejada per dos grans àngels que portaven a les mans un ciri encès. La part religiosa consistia en ofici solemne, sermó i completes, en el transcurs del qual es cantaven els goigs que s'havien repartit a l'estiu durant les captes de foravila. Durant l'oferta els confreres rebien pa beneït fet amb mel i sucre. A l'exterior de la parròquia es feien grans lluminàries amb pic sec.

La festivitat de carrer es caracteritzava per la celebració d'una processó solemne i de corregudes al cós, amenitzades amb so de trompes i en què es lliuraven joies als guanyadors. Cal suposar que les captes es feien amb la dansa dels Cossiers. La diada acabava amb l'amollada de trons, coets i rodelles. Com a la festa de Sant Joan Baptista, els sobreposats s'ajuntaven per dinar el dissabte i el dia de la festa.

c. Sant Joan Evangelista

Era una festa estrictament religiosa que es limitava a completes i a la capta de diners per la vila. Els sobreposats organitzaven una processó i es cuidaven que la capella restàs il·luminada.

d. Setmana Santa

D'ençà del segle XVII, la major part dels gremis locals participaven a la processó del Dijous Sant amb llanternes i banderetes, amb els seus crucifixos o amb tabernacles on representaven per mitjà de figures algun dels passos de la Passió. Pel que fa al segle XVIII, coneixem un *Inventari dels ornaments y alacas que se troben en la capella y confraria de Nostra Señora de la Asumpta*, redactat

a mitjan centúria, on consten els objectes que la capella custodiava per participar solemnement en aquella processó:

Item tres vestits ço es un de St^a Magdalena, un de St. Joan y un de Nostra Señora que servexen per lo pas del dijous sant.- Item sinch cortinas per cobrir los altars en temps de Passio.- Item un Sant Christo ab la Creu, una St^a Magdalena, St. Joan y Nostra Señora que assistexen per adorno de la processó del dijous sant, ab la bastimenta de fust.- Item dos vexillas o llanternes per la processó del dijous sant.

Aquestes dades ens permeten confirmar que els passos consistien en un tabernacle sobre el qual es disposaven diferents figures de fust tapades amb vestimentes vistoses. Si repassam les notes més antigues del llibre de la confraria, descobrim que les figures del seu pas varen ser obrades l'any 1700 a Manacor pel mestre gerrer Joan Fiol *Matgí*:

Mes lo descarregam en set lliures y dos sous diem 7£ 2s a Joan Font traginer p. robas de ceda p. vestir los santa. Mes lo descarregam en vint y vuyt [lliures] diem 28£ a pagades a mestre Joan Fiol matgí Ferrer p. 3 figures del pas del dijous sant. Mes per 2 llanternes del dijous sant, mans y tela y tot lo de mes... 5£ 18s 6. Mes per la tela de corder y coto per les figures del pas... 1£ 16s 6. Mes per cusir les robes... 8s. Mes per la creu y coses de les figures, taula y tot lo de mes de mans del pas del dijous sant... 4£ 20s. Mes per 2 ferreguets com asolamons p. fer llum anel St. Xpto. del pas... 6s.

El pas era portat per sis confreres amb vestits blancs de bri net.

La confraria també mantenia la figura de dos àngels, el de l'Assumpta i el de Sant Lluís Gonzaga, que sortien el Dijous Sant per recollir almoines. Es tractava en ambdós casos d'un jove d'entre 14 i 16 anys que, vestit convenientment, recorria l'interior de l'església i els principals carrers del poble. Es presentava a la sagristia a una hora convinguda i es posava un vestit blanc amb flors d'or, vel de gasa blau, randes i calces també blanques. Duia careta i una corona al cap. Aleshores, es dirigia a la seva capella portant a una de les mans una bandera on hi havia representada la cara de Jesucrist. A canvi de la tasca, els joves rebien unes sabates i un "rollo" de pasta de farina amb ou, llavors d'anís i sucre per damunt. El vestit es renovava cada cert temps i es guardava amb força cura.

El baciner de la confraria venia cada Dissabte de Pasqua a la plaça Reial els anyells acaptats dies abans.

e. Festes menors

Durant les festes de Nadal, la capella era adornada amb neules, generalment en un nombre superior a les dues-mil. La seva elevada despesa era sufragada a principi del segle XVIII per mitjà d'un acapte en què els sobreposats i el baciner recorrien els carrers de la vila en companyia de nins vestits d'angelet.

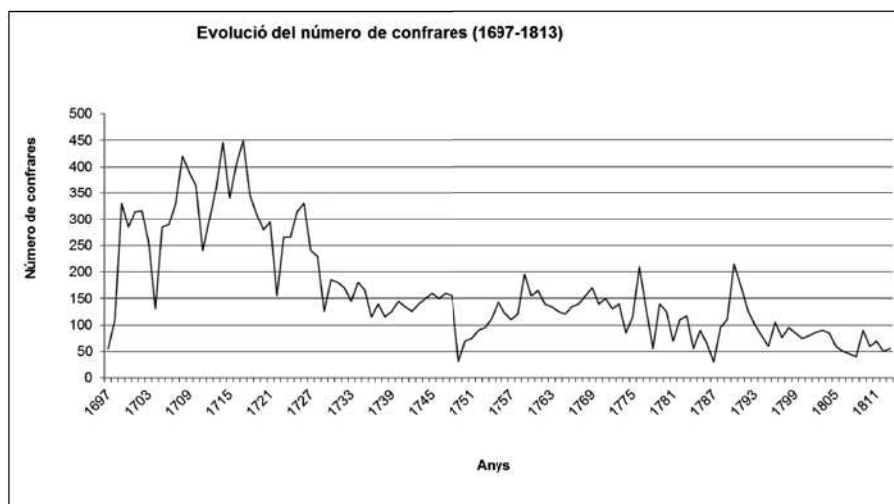
La festa dels Reis era també estrictament religiosa: destacava el repartiment

durant l'oferta de bescuits fets amb farina, oli, ous, mel i sucre. A un inventari de 1731 llegim que la capella tenia “una estrella per el dia dels Sts. Reys ab sos bolantins, i corriolas”.

Pentecosta tenia el caràcter de festa votiva per haver estat el 7 de juny de 1699, festa de Pentecosta, el dia en què es publicà a Manacor el decret d'agregació.

Quant a les diades de Sant Llop, Sant Pau, Sant Nicolau de Bari, Sant Lluís Gonzaga i Sant Francesc de Paula, tan sols sabem que, a més d'ofici i completes, es recollien almoines amb una bacina.

3.4.6. La decadència

Sembla poc probable que les prohibicions publicades per l'Estat al llarg de la segona meitat del segle XVIII afectassin la nostra confraria. És més plausible pensar en una minva de la devoció dels manacorins envers l'Assumpció provocada per la generalització d'altres cultes com el del Sant Crist de Manacor o el de la Mare de Déu dels Dolors. Tal teoria queda refermada per la gràfica que acompanya aquest apartat, on es veuen els punts més alts en el nombre de confreres coincidint amb l'agregació, la construcció de la nova capella i la finalització de l'ornamentació interna. A partir d'aquest darrer esdeveniment (i exceptuant algunes puntes difícils d'interpretar), la confraria comptà amb manco de cent confreres al llarg dels darrers anys del segle XVIII i primers del XIX.

El 26 de gener de 1807 (un dels anys que comptà amb manco confreres), la comunitat de preveres estudiava la sol·licitud presentada pels pagesos i conradors en què demanaven l'administració de la capella com sempre l'havien tenguuda. Pel mes de juliol de 1811 l'Ajuntament dictà una crida en què prohibia a les confraries captar fora del temple parroquial. La comunitat de preveres ordenà als baciners sortir com sempre s'havia fet ja que si el consistori s'hi oposava o emprava la violència prendria les mesures adients. El baciner del Sant Crist no pogué captar per foravila i el Comú determinà acudir al tribunal competent per denunciar les traves municipals. Malgrat no citar-se la confraria de l'Assumpta, el cert és que continuà amb els seus acaptes almanco fins a l'any 1813, quan s'acabà el llibre que ens ha servit de font fins ara i se'n començà un de nou, malauradament perdut.

BIBLIOGRAFIA

- BERARD, J. (1983). *Viaje a las villas de Mallorca. 1789*. Palma: Ajuntament.
- BINIMELIS, J. (1927). *Historia General del Reino de Mallorca (1595)*. Tom IV. Palma: Imprenta de José Tous.
- CABRER, J. (1950). "Manacor Asuncionista". *Setmanari Arriba*, núm. 653 (30 desembre).
- CARVAJAL, A.; LLITERAS, J.; GOMILA, A. (1998). *Aplec de Goigs del Sant Crist de Manacor*. Manacor: Reial Parròquia Nostra Senyora dels Dolors.
- (2000). *Balls i entremesos de Manacor*. Manacor: Patronat de l'Escola Municipal de Mallorca. (Papers de sa Torre; 53)
- CARVAJAL, A.; FERRER, A. (2007). "Picapedrers i inversió pública local a Manacor (1600-1750)". A: *IV Jornades d'Estudis Locals de Manacor*. Manacor: Ajuntament. P. 247-262.
- FUSTER, G. (1966). *Historia de Manacor*. Palma: Imprenta Fullana.
- MUNAR OLIVER, G. (1950). *Devoción de Mallorca a la Asunción*. Palma: Imprenta SS. Corazones.
- PINYA, B. (1950). "Culto y capilla de la Asunción de la Parroquia de Manacor en el siglo XVI". *Setmanari Arriba*, núm. 646 (11 novembre).
- PONS, A. (1930). *Ordinacions gremials i altres capitols a Mallorca (segles XIV i XV)*. Estampa d'en Guasp. Palma.
- ROSSELLÓ, R. (1979). *Història de Manacor. Segle XV*. Palma: Gràfiques Miramar.
- ROSSELLÓ, R.; VAQUER, O. (1991). *Història de Manacor. El segle XVI*. Palma: Prensa Universitaria.
- RUMEU, A. (1981). *Historia de la Previsión Social en España. Cofradías-Gremios-Hermandades-Montepíos*. Barcelona: El Albir.
- VILLANUEVA, J. (1852). *Viage literario a las Iglesias de España*. Tom XXII. Madrid: Real Academia de la Historia.
- XAMENA, P.; RIERA, F. (1986). *Història de l'Església a Mallorca*. Palma: Moll. (Els Treballs i els Dies; 29)

DOCUMENTACIÓ

Manacor: Arxiu Municipal, Llibre de Determinacions del Consell 1621-1639, 1054/2.

Manacor: Arxiu Municipal, Llibre de Determinacions del Consell 1691-1712, 1058/2.

Manacor: Arxiu de la Reial Parròquia Nostra Senyora dels Dolors, Llibre de Sentències de l'Assumpta de Manacor, A-IV-18.

Manacor: Arxiu de la Reial Parròquia Nostra Senyora dels Dolors, Llibre Primer de Visites Episcopals, A-I-43.

Manacor: Arxiu de la Reial Parròquia Nostra Senyora dels Dolors, Llibre de Determinacions de la Parròquia de Manacor 1567-1700, B-V-10.